

فلسفه برای کودکان

سفر به چپستی ها و چرایی ها با کودکان

از آموزش فلسفه تا پرسشگری

پرستو بهاروند
کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی

یکی از وظایف مهم نظام‌های آموزشی «پرورش تفکر انتقادی» است.

مقدمه

آموزش و پرورش از مهم‌ترین پایه‌های تعالی هر جامعه است. در روش‌های یادگیری کلاسیک، معمولاً وظیفه‌ی آموزش و پرورش را یاد دادن مطالب توسط معلم و حفظ آن‌ها توسط دانش‌آموز تلقی می‌کردند. معلم مطالبی را به شاگرد منتقل می‌کرد و شاگرد آن‌ها را بعدها به دیگران انتقال می‌داد. کسی حق به چالش کشیدن معلم را نداشت. طبیعی است این کودکان در آینده با مشکلاتی در حل مسائل خود و دیگران روبه‌رو می‌شدند؛ زیرا تفکر نقاد نداشتند و این‌گونه تفکر را آموزش ندیده بودند؛ بنابراین، در مواجهه با مسائل هم توانایی کاربرد روش‌های نقد و بررسی موشکافانه، تجزیه و تحلیل و سپس قضاوت

امروزه گسترش فناوری اطلاعات سبب شده است علم و فناوری و مهارت‌های مرتبط با آن به سرعت تغییر کنند. از این رو، نظام‌های آموزشی می‌بایست برای آموزش مهارت‌های اساسی و به‌منظور کسب و سازمان‌دهی اطلاعات و استفاده از آن‌ها برنامه‌ریزی کنند، به نحوی که فراگیرنده بتواند خود به خلق دانش بپردازد. برنامه‌ی آموزش فلسفه به کودکان در صدد است با استفاده از شیوه تفکر فلسفی، بچه‌ها را به مرحله‌ای برساند که صاحب ذهنی فلسفی شوند و بتوانند با نگاهی جامع و منطقی به تجزیه و تحلیل امور و حل مسائل روزمره‌ی زندگی بپردازند. تفکر فلسفی که همانا تفکر درباره‌ی هستی خود و موجودات است، چیزی است که هر کس آن را در خود می‌یابد. در عصر حاضر،

و داوری درباره‌ی آن را نداشتند. آنچه در زندگی بسیار به درد می‌خورد، تفکر نقاد است. این نوع تفکر به کودک کمک می‌کند، درست و غلط را تمیز دهد و در داوری‌ها جانب صحیح را بگیرد. داشتن این نوع از تفکر از نیازهای مبرم و ضروری جامعه‌ی ماست که باید از کودکی به آن پرداخت. کودکی که با این نوع تفکر پرورش یابد، تحت‌تأثیر تبلیغات سوء و تهاجم فرهنگی دشمن قرار نخواهد گرفت. کودکی که بیاموزد چگونه بیندیشد، دلیل خواهد و به ملاک‌ها و معیارها برای تشخیص و داوری توجه کند، هرگز در بزرگسالی تحت‌تأثیر هر تفکری قرار نخواهد گرفت.

کلیدواژه‌ها: فلسفه، تفکر، کودک، آموزش، تفکر انتقادی

آموزش فلسفه به کودکان و نوجوانان

مرز بین فلسفه‌پردازی و اندیشیدن آن قدر باریک است که می‌توان آن‌ها را یکی در نظر گرفت. در واقع، بررسی عمیق و ریشه‌ای موضوعات گوناگون را فلسفه‌پردازی می‌گوییم. آنچه امروزه به‌عنوان آموزش فلسفه به کودکان مطرح می‌شود، به‌منظور آموزش و پرورش تفکر نقادانه در کودکان و نوجوانان مطرح شده است.

کودکان ذهن خلاق و کنجکاو و آزاداندیشی دارند که نیاز به رشد و پرورش دارد. اگر روحیه‌ی جست‌وجوگری کودکان را پرورش دهیم، جوشش فکری آن‌ها به بزرگسالی انتقال پیدا می‌کند و اگر روحیه‌ی حیرت و تازگی را در بچه‌ها سرکوب کنیم، به بزرگسالانی وابسته و پیرو تبدیل می‌شوند. علاوه بر آموزش، می‌توان با جایزه‌دادن صحیح به کودکان روحیه‌ی کاوشگری آن‌ها را تقویت کرد.

رشد مهارت‌های شناختی

مهم‌ترین هدف تقویت تفکر انتقادی کودکان، تقویت مهارت‌های شناختی آن‌هاست. رشد مهارت‌های شناختی، از طریق پرورش این توانایی‌ها در بچه‌ها امکان‌پذیر است:

- طبقه‌بندی و سازمان‌دهی اطلاعات؛
- کشف روابط بین اطلاعات سازمان‌دهی شده؛

بهبود مهارت‌های کلامی

به اعتقاد روان‌شناسان، رشد مهارت‌های زبانی و عقلی به یکدیگر وابسته هستند؛ یعنی با افزایش مهارت‌های تفکری، توانایی‌های کلامی‌مان نیز بهتر می‌شود و با افزایش مهارت‌های کلامی، استدلال منطقی‌مان نیز بهبود پیدا می‌کند. به همین دلیل، رشد قابلیت‌های زبانی، یکی دیگر از اهداف آموزش فلسفه به کودکان

مانند قوم، کشور یا فرهنگ بدانیم، احساس تعلق‌پذیری، عزت‌نفس و کارآمدی بیشتری می‌کنیم. جوامع و افراد موفق، از هویت جمعی ساختاریافته و منسجمی برخوردار هستند. بنابراین، یکی دیگر از اهداف آموزش فلسفه به کودکان شناخت میراث فرهنگی و آشنایی با آداب‌ورسوم و بازخوانی آثار برجسته‌ی ادبی و شناخت فرهنگ کنونی جامعه است.

- تشخیص درستی و نادرستی اطلاعات؛
- توانایی فرضیه‌سازی و استدلال؛
- نتیجه‌گیری و حل مسئله.

بهبود مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی

ایجاد و حفظ روابط پایدار و سازنده با دیگران یکی دیگر از اهداف آموزش فلسفه‌پردازی به بچه‌هاست. رشد تفکر اجتماعی، از طریق دستیابی به این اهداف امکان‌پذیر است:

- بهبود روابط میان‌فردی؛
- تقویت علاقه اجتماعی؛
- کمک به دوست‌یابی و روابط همسالان؛
- ایجاد روحیه‌ی مشارکت و کار گروهی؛
- رعایت قانون و مقررات؛
- افزایش نظم و مسئولیت‌پذیری در کودکان؛
- آموزش تصمیم‌گیری مستقل.

بهبود مهارت‌های هیجانی

برای درک درست جهان اطراف، ابتدا باید احساسات و عواطف خودمان را به‌درستی بشناسیم و از رفتارهای تکانشی خودداری کنیم. بچه‌ها تا حدودی عجول و زودرنج هستند و همین موضوع، مدیریت تعارضات را برایشان سخت می‌کند. یکی از اهداف آموزش فلسفه نیز «تقویت مهارت‌های خودتنظیمی هیجانی» در کودکان است:

- پرورش درون‌نگری و خودآگاهی؛
- درس گرفتن از تجربه‌ها؛
- جست‌وجو و دستیابی به احساس هویت؛
- تقویت عزت‌نفس، اعتمادبه‌نفس و افزایش خودکارآمدی در کودکان؛
- پرورش دوستی و روحیه‌ی همدلی.

بهبود خلاقیت و روحیه‌ی زیبایی‌شناسی

کودکان از روحیه‌ی خلاق و شهودی نیرومندی برخوردارند. آن‌ها عاشق مسیره‌های جدید، گشت‌وگذار در طبیعت و توجه به زیبایی‌های آن هستند و هیچ پاداشی به‌اندازه‌ی طبیعت‌گردی برایشان ارزشمند نیست. تقویت روحیه‌ی شهودی، خلاقانه و فارغ از روزمرگی کودکان، برای ذهن کلوشگر و آزاداندیش حیاتی است و جزو اهداف آموزش تفکر انتقادی محسوب می‌شود.

آگاهی از ارزش‌های فرهنگی

وقتی خودمان را عضوی از گروه بزرگ‌تری

- بیان آزادانه‌ی افکار و تخیلات؛
  - کاوشگری علمی.
- رویکردی فعال، پویا، فلسفی، گفت‌وگومحور و بازی‌وار دارند. برخی از مهم‌ترین روش‌های کلاس آموزش فلسفه را در ادامه به صورت موردی بیان می‌کنیم:

پیش‌دبستانی، دبستانی و بالاتر است. والدین نیز باید با گفت‌وگو درباره‌ی موضوعات متعدد، مانند حرف‌زدن با کودکان درباره‌ی پول، به بهبود مهارت‌های کلامی فرزندان کمک کنند.

روش آموزش فلسفه به کودکان و نوجوانان

- بحث گروهی با همسالان؛
  - پرسش و پاسخ؛
  - بارش مغزی؛
  - مداخله‌ی راوی؛
  - متن‌خوانی؛
- روش‌های آموزش فلسفه به کودکان از تنوع بسیار زیادی برخوردارند و با نیازهای رشدی سنین متعدد هماهنگ هستند. این روش‌ها

نتیجه‌گیری

کنجکاوی و پرسشگری یکی از نیازهای اساسی و حیاتی کودکان است. والدین، معلمان و مربیان باید به این نیاز اساسی بچه‌ها توجه کنند. یکی از برنامه‌های طراحی‌شده‌ی مفید و مؤثر برای تقویت تفکر انتقادی کودکان، برنامه‌ی آموزش فلسفه است. این برنامه در پی دستیابی به اهدافی مانند پرورش مهارت‌های شناختی، افزایش آگاهی‌های فرهنگی و بهبود تعاملات اجتماعی بچه‌هاست. برنامه آموزش فلسفه با ارائه‌ی محتواهای جذاب و کاربردی، مانند داستان‌های برگرفته از زندگی روزمره و استفاده از روش‌هایی مانند بحث گروهی، به تقویت قوه‌ی استدلال کودکان کمک می‌کند.

عکس: اعظم لاریجانی

منابع

۱. اسکندری، حسین و کیانی، زاله، ۱۳۸۶. «تأثیر داستان بر افزایش مهارت فلسفه‌ورزی و پرسشگری دانش‌آموزان»، نشریه‌ی مطالعات برنامه‌ی درسی، دوره ۲، شماره ۷، صفحات ۱-۳۶.
۲. اسمیت، فیلیپ، ۱۳۸۲. ذهنیت فلسفی در مدیریت آموزشی. ترجمه محمدرضا بهرنگی، کمال تربیت.
۳. جهانی، جعفر، ۱۳۸۱. «نقد و بررسی مبانی فلسفی الگوی آموزشی تفکر انتقادی ماتیو لیپمن»، نشریه‌ی علوم انسانی الزهراء، دوره ۱۲، شماره ۴۲، صفحات ۵-۳۵.
۴. ستاری، علی، ۱۳۹۲. «بررسی مفهوم و نقش فلسفه در فلسفه برای کودکان با توجه به روش متیو لیپمن»، پژوهش‌های فلسفی کلامی، دوره ۱۴، شماره ۱.
۵. سلیمانی ایهی، هادی، ۱۳۸۷. «آموزش فلسفی کودکان در نظام تعلیم و تربیت اسلامی»، پژوهش‌های فلسفی کلامی، سال دهم، شماره ۱، یک، پیاپی ۳۷.
۶. شریفی اسدی، محمدعلی، ۱۳۸۷. «نگاهی به آموزش فلسفه برای کودکان»، نشریه‌ی معارف عقلی، شماره ده، صفحات ۹۵-۱۱۴.
۷. صفایی مقدم، مسعود، ۱۳۷۷. «برنامه آموزش فلسفه برای کودکان»، نشریه‌ی علوم انسانی الزهراء، دوره ۸، شماره ۲۶-۲۷، صفحات: ۱۶۱-۱۸۴.
۸. فخرایی، الهام، ۱۳۸۹. «فلسفه برای کودکان: گامی به سوی پیوند فلسفه با جامعه»، تفکر و کودک، دوره ۱، شماره ۱، صفحات: ۶۹-۸۱.
۹. فرامرزی قراملکی، احد و امی، زهرا، ۱۳۹۴. «مقایسه‌ی سبک‌های لیپمن و برنی فیئر». فصلنامه‌ی علمی اندیشه‌ی دینی، شماره ۲، صفحات: ۷-۲۳.
۱۰. فیشر، رابرت، ۱۳۸۹. آموزش تفکر، اهواز: رشد.
۱۱. مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸. بیانات در جمع جوانان، کارگران و معلمان.
۱۲. موسوی خمینی، روح‌الله، ۱۳۸۸. بیانات در جمع عده‌ای از دانش‌آموزان جنوب شهر تهران.

13. Murriss, Karin, (1993). "Can children do philosophy?" Journal of Philosophy of education, Society of Crest Britain, Pp. 281262-.

14. Lipman, Matthew, (1993). Philosophy for Children and Critical Thinking Thinking. Children and Education.